

„Kalba savaime neišsivysto. Ją vaikas išmoksta bendraudamas su suaugusiais, pamėgdžiodamas juos ir jų padedamas. Vadinasi bendrauti su vaiku būtina nuo pat ankstyvosios vaikystės. Ir juo daugiau iš mažens bendrausime su vaiku, juo lengviau ir sėkmingiau vaikas mokysis kalbos“.

(J. Unčiūrys, 1988)

Arčiausiai vaiko yra šeima. Po vaikelio gimimo praeina pora metų, ir tėveliai jau džiaugiasi gali su augančiu žmogučiu pasikalbėti. Juokingai tariami mažylio žodeliai linksmina ir žavi gimdytojus. Tėvai bendrauja su vaikais žaisdami, kalbėdami, skaitydami pasakas. Jei šio bendravimo nėra arba jis nepakankamas, mažylio žodyno plėtotė lėtėja, jo kalbinis aktyvumas taip pat. Taigi, sutrinka kalbos vystymasis dėl n e p a k a n k a m o bendravimo.

Kalbos sutrikimų, kaip ir priešasčių jiems atsirasti, yra daug, bet išeitis viena – mes turime girdėti, ką ir kaip mažasis kalba bei nuolat jį pamokyti. Gaila, bet pastaruoju metu kalbos sutrikimų daugėja. Ir deja, ne visos kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos problemos ištaisomos.

Antraisiais – penktaisiais gyvenimo metais vaiko žodynas plečiasi labai sparčiai. Mažieji, girdėdami aplinkinių kalbą, pradeda sieti žodį su konkrečiu daiktu, veiksmu ir be didelių pastangų išmoksta daug naujų žodžių. Įrodyta, kad vaikas daug greičiau išmoksta vartoti daiktų pavadinimus, jei pats atlieka veiksmus. Naujus žodžius, kurių jūs norite išmokyti savo vaiką, tarkite aiškiai, lėtai, pakartokite keletą kartų. Mažesniems pravartu stebėti jūsų artikuliaciją (tarimą), todėl pasistenkite, kad kalbant jūsų veidas būtų matomas. Svarbu įvardinti ne tik kasdieninės aplinkos daiktus, bet ir paminėti jų savybes, požymius. Lieskite įvairius paviršius, lipdykite, ragaukite, kad vaikas patirtų naujų pojūčių ir išmoktų juos išreikšti žodžiais. O vyresniame ikimokykliniame amžiuje (apie ketvirtuosius – penktuosius metus) verta susirūpinti dėl klaidingo vieno ar kito garso tarimo.

Nors amerikiečių mokslininkų tyrimas atskleidė, kad darželis daro daug mažesnę įtaką emociniam ir protiniam vaiko vystymuisi, negu jo šeimos gyvenimo kokybė, ikimokyklinio ugdymo įstaiga suteikia mažesniems galimybę daugiau bendrauti su bendraamžiais, įgyti savarankiškumo. Atsidūręs kolektyve, vaikas nori, kad jį suprastų ir priimtų žaisti kiti vaikai. O tai skatina aktyviau reikšti savo norus, poreikius bei jausmus. Tuo pačiu gerėja jo kalbos ir bendravimo įgūdžiai, bet jei vaikas turi kalbos, kalbėjimo ar komunikacijos sutrikimų, be logopedo pagalbos kalba savaime nesusitvarkys.

Nuo kokio amžiaus šveplavimas – problema? Kokie pratimai, atliekami namuose, skatintų taisyklingą tarimą? Kada tėvams reikėtų susirūpinti ir kreiptis į logopedą?

Atkreipkite dėmesį:

- trejų metų vaiko kalbą jau turėtų suprasti ne tik tėvai, bet ir aplinkiniai, nors švepluoti jam dar leidžiama. Patartina pasikonsultuoti su specialistu, jei mažasis garsus [s, z] taria kišdamas liežuvį tarp dantų ar keičia į garsus [t, d]; jei neištaria garsų [k ir g];

- ketverių – ketverių su puse metų vaikas turėtų bent pradėti tarti garsus [š, ž] – pirmą pusmetį galbūt tik gebėti juos išstarti izoliuotai (ššš, žžž) ar skiemenyse (šu, žu), o antrą pusmetį – jau ir vartoti šnekamojoje kalboje. Skardžiųjų priebalsių [b, d, g] kalboje neturi keisti į [p, t, k] (pvz.: balionas – palionas, grybas - kripas); nepainioti tarpusavyje garsų [v, l ir j];

- penkiamečio tartis turi būti visiškai aiški. Jis jau privalėtų išstarti ne tik sudėtingiausius lietuvių kalbos garsus – [c, č, dž, ch, h, f, r], bet ir 4-ių – 5-ių žodžių sakinius dėstyti taisyklingai, t.y. suderindamas žodžių galūnes, teisingai vartodamas prielinksnius, laikus. Daugelis penkiamečių jau moka paaiškinti, ką reiškia vienas ar kitas žodis, parenka apibendrinančias sąvokas (pvz.: „augalai“, „valgiai“ ir t. t.). Tiesa, sudėtingesni ilgaskiemieniai žodžiai ar rečiau vartojamos sakinio konstrukcijos dar gali būti kiek netikslios.

Patikėkite – ikimokykliniame amžiuje tinkamai organizuotas vaikų kalbos ugdymas leis išvengti daugelio mokymosi sunkumų.

Kaip skatinti taisyklingą tarimą

Visų pirma – nešvepluokime kartu su vaikais.

Taisyklingai tarti garsus padeda išlavėjęs artikuliacijos aparatas. Tad labai naudinga mažylius skatinti atlikti įvairius liežuvio ir lūpų judesius bei kitus pratimus.

Pūtimo pratimai:

- oro srove sukamas vėjo malūnėlis, pučiamos dūdelės, balionai, plunksnelės, lapai ir kt.;
- pučiama plati oro srovė, lyg šildant sušalusias rankas („šildom delniukus“);
- stengiamasi pūtimu nuritinti vatos ar popieriaus gumulėlį į „vartus“;

Lūpų mankšta:

- atkištas į priekį lūpas pajudinti “kaip žuvytė kalba”;
- lūpomis dalinamos razinos keliems žaisliniams paukšteliams, lyg mažylius vaišintų jų mama;
- sukandus dantukus, lūpos ištempiamos į šalis, paskui atkišamos į priekį tarsi pučiant dūdelę (mėgdžiojama artėjanti ar tolstanti gaisrinės sirena, įvairiu garsumu tariant y-ū-y-ū);
- pučiant oro srovę, virpinamos lūpos („stabdomė arkliuką“).

Liežuvio mankšta:

- suaugusysis prie mažylio lūpų laiko ledinuką, kurį šis gali lyžtelti tik atitinkamai pakreipęs liežuvį;
- vaikui siūloma apsimesti, kad jo burnoje – čiulpinis saldainis, liežuvio darant už skruosto iškilimus („kamuolėlis“);
- kaišiojamas siauras liežuvis („adatėlė“);
- judinant liežuvį į šonus, imituojamas “tikintis laikrodukas”;
- liežuvis atitraukiamas į burnos gilumą („slėpynės“);
- iš liežuvio suformuojamas „kalnelis“ – galiukas remiasi į apatinius dantis, o pats liežuvis išlenkiamas („kačiukas išriečia nugarytę“);
- plačiai išsižiojus liežuvis sukamas ratu („liežuvėlis šoka“);
- liežuvis stipriai stumiamas pro sukąstus dantis, stengiantis „neatverti jam durelių“;
- imituojamas katės ar šuniuko lakimas;
- iškištas liežuvis nuleidžiamas žemyn, paskui keliamas į viršų, siekiant nosies galiuko (“sūpynės”);
- liežuvio laižoma viršutinė lūpa, viršutiniai dantukai („kačiukas laižosi“);
- iškištas liežuvis sulenkiamas „samtelio“ – galiukas ir kraštai pakilę, o vidurys įdubęs;
- išlaikydamas šią liežuvio padėtį, vaikas bando nupūsti vatą, padėtą ant nosies galiuko („pokštas“);
- vertikaliais nenutrūkstamais judesiais liežuvio „glostoma“ viršutinė lūpa. Tempas greitinamas, įjungiamas balsas („kalakutas burbuliuoja“);
- liežuvio galiuku darant judesius pirmyn ir atgal, liečiamas gomurys („dažome namelio lubas“);

Naudoti daug pratimų vienu kartu netikslinga – vaikai greitai pavargsta. Geriau atlikti mažiau judesių, bet dažniau. Kiekvieno garso mokymui reikalingi atitinkami mankštos pratimai. Čia jums gali padėti logopedas.

Pirštukus miklinti – labai naudinga

Mokslininkai nustatė, jog sudėtingi rankų judesiai, skatindami motorinio centro veiklą, teigiamai veikia ir kalbines galimybes. Vaikams patinka su įvairiais eilėraščiais, tautosakos tekstais siejami pirštų mankštos pratimai.

Tėveliai, derindami smulkiosios motorikos lavinimą su artikuliacijos pratimais, gali kurti įvairias istorijas. Iš pradžių vaikas klausytusi pasakos ir mėgdžiotų suaugusiojo rodomus judesius, išimindamas, kurioje vietoje koks judesys tinka. Vėliau ir pats gebėtų papasakoti išminktą istoriją, iliustruodamas ją pirštų ir liežuvio judesiais.

Savikontrolės stoka

Pradėjęs lankyti logopedinius užsiėmimus, vaikas išmoksta taisyklingai tarti vieną ar kitą garsą, bando jį taisyklingai ištarti skiemenyse, įvairiose žodžių vietose, sakiniuose, vėliau eilėraščiuose. Korekcinis darbas yra baigtas tada, kai vaikas taisyklingai taria garsą savarankiškoje kalboje.

Deja, didelė dalis ugdytinių, išmokusių taisyklingai kalbėti, tai daro tik logopediniame kabinete, o bendraudami su aplinkiniais savo tarimo nesistengia kontroliuoti.

Kalbos koregavimas daug veiksmingesnis, kai logopedai, tėvai bei pedagogai bendradarbiauja.

Ir pabaigai...

Neįmanoma aptarti visų situacijų ar būdų, kaip galima skatinti kalbos vystymąsi, nes vaikų sugebėjimai ir pomėgiai yra labai skirtingi. Tiesiog būkite kūrybiški, pajvairinkite savo šeimos laisvalaikį, vaikų kalbą lavinančiais žaidimais.

Šeima bene labiausiai turi įtakos vaiko kalbos raidai ir bendravimui su aplinkiniu pasauliu.

Jauki namų aplinka, mylinčių tėvų globa – geriausios sąlygos bendravimo įgūdžiams įgyti ir stiprinti. Bendravimas su vaiku išiklausant į mažųjų nuotaikas, jausmus, interesus, polinkius ir poreikius - vienas vertingiausių veiksnių, nuo pat pradžių padedančių vaikui rasti savo vietą gyvenime.

Literatūra:

1. A. Garšvienė, R. Ivoškuvienė. Logopedija.- Kaunas, "Šviesa".-1993
2. „Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: Patirtis ir perspektyvos“. Mokslinio - metodinio seminaro medžiaga, 1994.
3. „Į vaiką orientuotas ugdymas nuo gimimo iki trejų metų“ (knyga ugdytojams). Lietus, 2001.
4. Peteris Langas. Tegul vaikai auga neskubinami.-Vilnius, Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidybos grupė, 2004.

Internetinė nuoroda:

www.tavovaikas.lt

Paruošė logopedė metodininkė
Lina Kurlianskienė

2009 m. rugsėjis